

УДК: 336

Приказюк Н. В.,*доцент кафедри страхування та ризик-менеджменту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

У статті досліджено економічний зміст інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів та розкрито її складові.

Ключові слова: *інвестиційна діяльність комерційних банків, ринок цінних паперів.*

В статье исследуется экономическое содержание инвестиционной деятельности коммерческих банков на рынке ценных бумаг и раскрыты основные ее составляющие.

Ключевые слова: *инвестиционная деятельность коммерческих банков, рынок ценных бумаг.*

The economic aspects and components of investment activities of commercial banks on the market of securities are investigated.

Keywords: *investment activity of commercial banks, stock market.*

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання держави можливе шляхом поживлення інвестиційної активності всіх учасників інвестиційного процесу та ефективного використання інвестиційних ресурсів. Найближчим часом саме банки будуть здатні виконувати функції основного посередника між вільними фінансовими коштами та інвестиційними потребами. Вагомий потенціал комерційних банків в активізації інвестиційної діяльності пояснюється можливістю діяти одночасно у двох важливих напрямках – на ринку цінних паперів і на кредитному ринку, які відповідають за перетворення заощаджень в інвестиції. Необхідність такого дослідження підтверджується відсутністю єдиного підходу до визначення сутності інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інвестиційної діяльності банків на кредитному ринку знайшло достатнє висвітлення у науковій літературі, цією проблематикою займалися такі вчені, як Г. Бірман, І. Бланк, Д. Гладких, Є. Жукова, Б. Луців, Я. Міркіна, А. Мороз, М. Савлук та інші. Проте потребує додаткового дослідження інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних засад щодо сутності інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів.

Виклад основного матеріалу. Відсутність єдиного підходу до визначення сутності інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів зумовлена в першу чергу відсутністю правового визначення цього поняття. Так, у чинних нормативно-правових актах не наводиться роз'яснення ні банківських інвестицій, ні інвестиційної діяльності банку. У Законі України “Про банки і банківську діяльність” зазначається лише, що банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України” [1]. До того ж, багатоваріантність тлумачень базового визначення інвестицій та інвестиційної діяльності обумовлює аналогічну багатоваріантність підходів до окреслення інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів та визначення сутності банківських інвестицій.

Визначення інвестицій, закріплене в Законі України “Про інвестиційну діяльність”, на нашу думку, є досить довершеним, оскільки воно не обмежує форми інвестування, об'єкти інвестиційної діяльності, термін інвестиційних вкладень та акцентує увагу на обов'язковості досягнення позитивного результату: прибутку або соціального ефекту. Цим Законом інвестиції визначаються як “всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект” [2]. Як похідне поняття категорії “інвестиції”, банківські інвестиції акумулюють у собі суттєві властивості інвестицій взагалі, хоча вони одночасно характеризуються і специфічними формами свого вияву [3, с. 25].

На нашу думку, не можна ототожнювати поняття “діяльність банків як інвесторів на ринку цінних паперів” та “інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів”. Досить важливо їх розрізнити, оскільки перша є лише одним із видів інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів. Аналогічне явище простежується в ситуації, коли інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів зводиться лише до інвестиційних вкладень банків у цінні папери. Ми вважаємо, що це твердження є помилковим.

У цілому інвестиційна діяльність комерційних банків – це їх діяльність в інвестиційній сфері. Інвестиційна сфера є системою економічних відносин щодо руху (реалізації) інвестицій. Отже, інвестиційна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів являє собою практичні кроки до реалізації інвестицій у цінні папери.

Досить повно визначає інвестиційну діяльність Б. Л. Луців, який зазначає, що банки можуть здійснювати інвестиційні операції через випуск та

обіг цінних паперів, а також комісійну та комерційну діяльність із цінними паперами, надавати послуги зі зберігання цінних паперів, здійснювати депозитарний облік і ведення розрахунків за операціями з цінними паперами, а також інші операції з цінними паперами згідно з чинним законодавством [3, с. 24, 25].

У Законі України "Про банки і банківську діяльність" наводиться перелік операцій комерційних банків, серед яких операції з цінними паперами займають значну частину [1]. Взагалі усі операції комерційних банків із цінними паперами можна поділити на такі три групи: емісійні, інвестиційні та клієнтські [4, с. 176; 5, с. 18].

Емісія цінних паперів банками здійснюється для формування та збільшення власного капіталу та залучення ресурсів для здійснення активних операцій. Оскільки процес нагромадження грошових ресурсів не входить в інвестиційну діяльність, а є його передумовою, емісію комерційними банками цінних паперів власного боргу ми не будемо відносити до інвестиційної діяльності.

Отже, інвестиційна діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів здійснюється за двома напрямками: обслуговування власних інвестиційних потреб і операцій банку, які здійснюються за власний рахунок, та обслуговування інвестиційних операцій клієнтів. Іншими словами, інвестиційна діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів – це діяльність банку як інвестора та участь банку в інвестуванні на ринку цінних паперів.

Суть першого напряму полягає у формуванні інвестиційного портфеля цінних паперів комерційного банку. Інвестиційний портфель комерційних банків – це сукупність цінних паперів, що належать банку, яка виступає як цілісний об'єкт управління [6, с. 32; 7, с. 4].

У законодавстві України немає чіткого визначення щодо того, які цінні папери можуть входити в інвестиційний портфель комерційного банку, також у ньому відсутні обмеження щодо складу банківського портфеля цінних паперів. Отже, інвестиційний портфель комерційного банку може містити цінні папери, випущені урядом, місцевими органами влади, недержавні боргові зобов'язання, акції та облігації акціонерних товариств, похідні фінансові інструменти, деривативи й інші види цінних паперів [5, с. 10].

Діяльність банку як інвестора, на нашу думку, є найважливішим напрямком його інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів. Формування інвестиційного портфеля цінних паперів для комерційного банку має досить велике значення, оскільки, воно надає йому можливість вирішення специфічних інвестиційних завдань. За допомогою портфеля цінних паперів може здійснюватися управління банківською ліквідністю, компенсація кредитного ризику по портфелю банківських позик, географічна диверсифікація активів банку, забезпечення гнучкості банківського портфеля

активів, за умови високої ліквідності ринку цінних паперів, досягнення оптимального співвідношення між ризиком і доходом. Також досить важливою для банку є можливість використання цінних паперів як застави (при необхідності банк може одержати кредит у центральному банку під заставу цінних паперів). Портфельне інвестування дозволяє поліпшити умови інвестування, додавши сукупності цінних паперів такі інвестиційні характеристики, які недосяжні з позиції окремо взятого цінного паперу й можливі тільки при їхній комбінації.

Другий напрям являє собою цілий комплекс заходів, які проводить банк на ринку цінних паперів на користь клієнтів та з обслуговування інвестиційного процесу. Цей напрямок включає професійну діяльність комерційних банків на фондовому ринку. З метою структуризації інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів ці операції можна поділити на три групи: власне посередницькі операції, довірчі операції та інфраструктурні операції.

Під суто посередницькими операціями комерційних банків з цінними паперами розуміємо виконання доручень клієнтів у процесі емісії (емісійно-посередницька діяльність), або обігу (торгово-посередницька діяльність) цінних паперів шляхом вираження банком інтересів перших, за їх рахунок та з правом контролю за здійсненням операцій клієнтами.

Різновидом емісійно-посередницьких операцій в інвестиційній діяльності банку з цінними паперами є андеррайтинг. Андеррайтинг (від англ. “underwriting” – підписання) – розміщення цінних паперів клієнтів-емітентів на ринку. Операція андеррайтингу може доповнюватися гарантією емісії, тобто зобов’язанням придбати нереалізовану частину випуску цінних паперів. Як бачимо, андеррайтинг передбачає два варіанти інвестиційної діяльності банку: як покупця (інвестора) та як агента.

Серед торгово-посередницьких операцій комерційних банків із цінними паперами до інвестиційної діяльності, на нашу думку, можна віднести формування оптимальних індивідуальних портфелів цінних паперів для інвесторів, брокерські та дилерські послуги. Брокерська діяльність (від англ. “broke” – займатися посередництвом, маклерством) – здійснення банком угод з цінними паперами як повірений чи комісіонер, що діє на підставі договору доручення або комісії. В цьому випадку банк виконує роль сполучної ланки між продавцями та інвесторами. Дилерські послуги (від англ. “dealer” – торговець, агент) – укладання угод із цінними паперами від свого імені та за свій рахунок шляхом здійснення котирувань цінних паперів із подальшим їх терміновим перепродажем клієнтам. При виконанні банком дилерських послуг відбувається короткострокове поєднання діяльності банку як інвестора та як посередника у обслуговуванні інвестиційних операцій клієнтів.

Іншим видом операцій банку на ринку цінних паперів, які можна віднести до інвестиційної діяльності, є довірчі (трастові) операції. Трастові

операції банків (від англ. “trust” – операції за дорученням) – це операції з управління цінними паперами клієнтів і виконання послуг в їхніх інтересах на основі довірчих правовідносин. Інвестиційна суть трастових операцій полягає в тому, що “через траст-відділи банків відбувається... інвестування у різноманітні цінні папери, які ходять в даній країні” [8, с. 163].

На нашу думку, у системі інвестиційної діяльності банків доцільно виділити групу операцій з обслуговування інвестиційного процесу (інфраструктурні операції банку). До цього виду інвестиційної діяльності відносимо депозитарну, реєстраторську та клірингову діяльність, які тісно взаємопов’язані між собою, а також діяльність щодо надання консультативно-інформаційних послуг, що безпосередньо сприяють укладанню цивільно-правових угод з цінними паперами між учасниками фондового ринку.

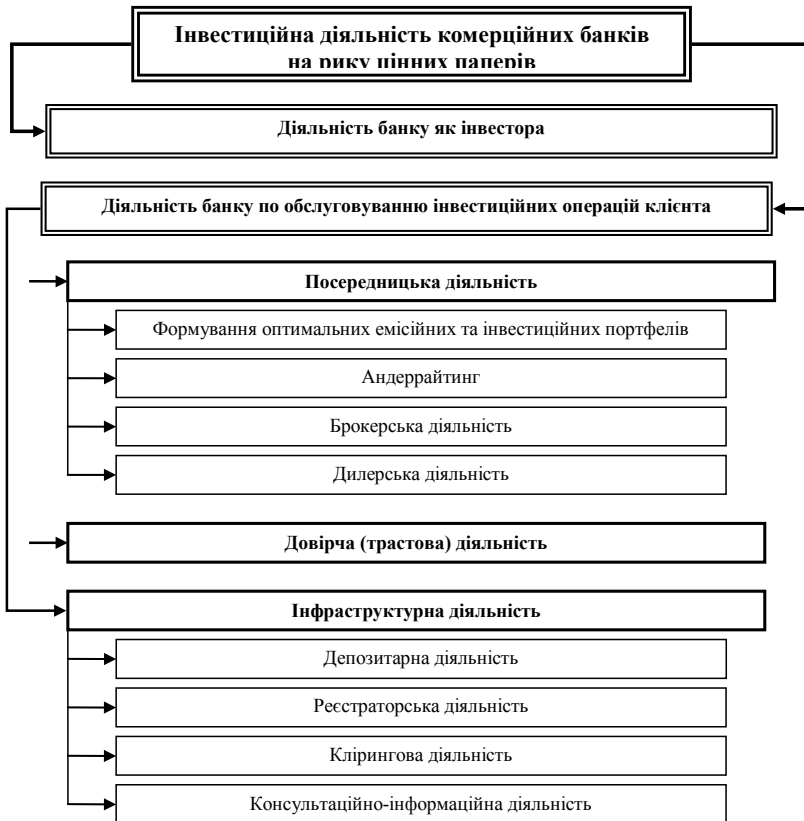

Рис. 1. Інвестиційна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів

Діяльність банку, пов’язану з розробкою оптимальних емісійних чи

інвестиційних портфелів цінних паперів для клієнтів, яка розглядалася вище, деякі автори також відносять до консалтингової [9, с. 95]. На нашу думку, ця діяльність концентрує в собі ознаки як посередницької діяльності, так і консультативно-інформаційної, а отже, може бути віднесена як до одного, так і до іншого виду.

Виходячи з вищевикладеного, окреслимо інвестиційну діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів (рис. 1).

Висновки. Запропонована структуризація інвестиційної діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів може бути дискусійною. Однак вона дає можливість розкрити різноманітні форми участі банків в інвестиційних процесах на ринку цінних паперів, дати їм певне наукове осмислення і систематизацію на основі нової парадигми уявлення про інвестиційну діяльність комерційних банків.

Література:

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” (liga.kiev.ua)..
2. Закон України “Про інвестиційну діяльність” (liga.kiev.ua).
3. Луців Б. Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2001. – 320 с.
4. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. – К. : Знання, 2004. – 324 с.
5. Луців Б. Л. Інвестиційний банківський портфель. – К. : Лібра, 2002. – 192 с.
6. Касимов Ю. Ф. Основы теории оптимального портфеля ценных бумаг. – М. : Филинь, 1998. – 144 с.
7. Осипов В. И. Инвестиционный банковский портфель ценных бумаг: Учебн. пособие. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2000. – 36 с.
8. Жуков Е. В. Инвестиционные институты: Учебное пособие для вузов. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 199 с.
9. Білоус О. А. Операції комерційних банків на ринку цінних паперів // Фінанси України. – № 9. – 2005. – С. 93-98.